

ОГЛЕДАЛО СРБСКО

ЗА ЂЗИКЪ, ПОВЂСТНИЦУ, И СМЂСУ КНЪИЖЕВНУ.

Излази
сваких 5 недѣля
2 табака.

Parvi properemus et ampli!

Предплата
На годину 3 фор. а. в.
На половину
т. в. 5 свез. 1 фор. 50

Издавателъ и уредителъ
Дръ Јованъ Хаџићъ — Светићъ.

Помоћникъ и дѣловодителъ
Петаръ Нинковићъ.

I.

Спомени

Из моего Дневника (У).

Како е Бутеневъ, рускiй посланникъ, у Цариградъ дошао, одмах се и радња око Устава србскогъ одсудно покренула, и 10. Окт. 1838. год. преданъ е Уставъ Бутеневу, да га онъ прегледа, и на хатишерифима и трактатима оснуе и удеси. И то буде Вашченку у Београдъ јављено, съ тимъ, да ће стваръ србска скоро у Цариграду свршена бити, да е Porta съ Русиом се у томе сложила; те да онъ свима каже, да се стрпе, нити да слушаю, ако бы Хоцесъ што друго измишљавао и говорио; еръ веляше, Хоцесъ ние ни предъ Диваном, а камо ли предъ Султаномъ быо. А што се тиче непристойнога и недостойнога поступаня, коим князь Вашченка предерета, нека за садъ одложи о томе што чинити, но само да сношения съ њимъ пресѣче. А Неселроде е мало пре Вашченку писао, да Бутеневъ има одъ императора нарочите инструкцие поради Србие, и зато свагда одъ њѣга да очекуе на питаня своя одсудне одговоре; а тога вѣроломнога княза јоштъ еданпутъ да опомене озбиљски. Рекох, да е Бутеневъ препоручивао, да се стрпе Срби; а то е чинио зато, што е Вашченко њму, а и Београдскiй Паша Порти јавио, да е нестрпљивъ кодъ народа врхъ достигло, и да свакиъ часъ збогъ тога буна се родити може. Ово су они чинили тимъ поводомъ, што имъ е Вучићъ саобштио, да се народъ узруао и да га са многих страна позиваю да само у народъ изиђе, и почели су га и невѣрнымъ Томомъ називати, што се толико затеже.

Да бы Понсонби и Хоцесъ више наслона за посао свой кодъ Порте имали, они савѣтоваше князу, да купи подписе одъ людѣй, гдѣ же се изяснити, да они неже Совѣта, кога су Руси хтѣли, и да су са досадашњимъ владанѣмъ княза задовольни. Те е князь тим поводомъ ишао у Чачакъ, гдѣ е братъ нѣговъ господаръ Јованъ мно- жину народа и чиновника' скупио, те имъ е одъ стране княза про- читана дугачка бесѣда у горнѣмъ смислу, и чинѣне су светковине у честь и славу княза. Но што е князь веѣма спремао народъ за себе и свое намѣре, то су старѣшине више на опрезу быле, и на- родъ за идеу устава, коимъ же се правице народу утврдити, узъ Русию одушевлявале, и на odporъ спремале.

Писмо едно одъ 21. Нов. 1838. изъ Крагуевца Вучићу писано гласило е овако: „Време е добро, планъ е добаръ, народъ е сло- жанъ и проче и све е радо било да себе прозоре отвори, доста е у тами живило, но ово последнѣ одлаганѣ на далѣ свимъ срца ола- дни, и многи же сами себе да смртъ зададу што нисмо вредни да дѣло покажемо“ — А писмо изъ Валѣва одъ 10. Дек. 1838. Вучићу писано гласило е овако: „Врло ми е мило было кадъ ми е М. Б. одъ Васъ поздравлѣ башъ онако као што самъ се я по обстоятел- ствама сматраюѣи и надао, изручио. А и јоштъ ми е милие кадъ самъ разумѣо да е нашегъ Покровителя дворацъ освѣтлѣнъ, и да сте Вы у нѣму кодъ Высокород. Г. Вашченка Светога Николая тор- жественно празновали. Дай Богъ что бы Срборуси ил' ѣу реѣи Русо- срби тысящелѣтно вкупѣ нераздѣлно празновали. Но и я ѣу се Вамъ похвалити, да по дошествию моемъ изъ Крагуевца славио самъ па- трона мога, и имао самъ гостию — — — и више чиновника, свештеника и кметова, а и фукаре. Я самъ моимъ пивомъ свакога наново поио колико е годъ кои могао носити, и сваки е благодареѣи одлазио, и викао урра, урра! препоручуюѣи се, да кадъ Вы на преславіе зовнете мене а я нѣи, да се мамурли фантазія разбие, онда ѣете чути нови и весели србски пѣсама: Сви горе именовати и г. Н. и прочи неименовати мене су сваки понаособъ молили, да их код Васъ кодъ Г. Вашченка и Гра Ђфрема у милость препору- чимъ. Увѣрите их, веле, да се сва у Европи пашчадъ, мачадъ и кучадъ у Енглезе претворе, опетъ неже Србию одъ Русіе одклати ни одцѣпити, а нека се ти нови пріятельи јавно покажу, пакъ ѣемо се лако договорити и проч.“ —

Јоштъ же се болѣ станѣ ондашнѣ видити изъ писма Вучићевогъ (рукомъ Рае Дамяновића) Авраму Петровиѣвићу у Цариградъ онда писаногъ подъ 4. Нов. 1838. кое смо у станю овдѣ од рѣчи до рѣчи саобштити:

„У Београду 4. Ноем. 1838.

Почитаемый брате Авраме!

Писао самъ Вамъ прошасте седмице, како се е князь узмучіо и узгумарао у садашнѣмъ рѣшенію нѣговомъ за предложеный му

одтудъ Уставъ, како га никако неће на ону руку, како Порта и Покровительница установљава, и како е призвао Баћу себи, и намѣрио протестацію у томе учинити Порти. Незнамъ да ли сте по томе дѣлу имали штогодъ. Исто Вамъ и садъ явити имамъ, да се онъ у томъ обхожденю налази. Као што самъ Вамъ писао, да ће у Чачакъ, явљамъ Вамъ, да е онамо садъ у Вторникъ отишао. Чему се ово нѣгово тумаранѣ и тамо и амо клони, Вы можете знати. Пукло е већъ садъ свуда, да онъ Енглезима претиче и да оставља Руссе, а и Порту саму да неслуша. Юче два кмета изъ Београдскогъ окружја, узчуђавајући се томе, дођоше ми о томе питати. Вы незнате у каквомъ се мы садъ опасномъ положеню налазимо. Само што међу нама подпирена ватра планула ние. Часъ по часъ, и минутъ по минутъ, мы овде очекуемо, да почетакъ каквѣй изъ Крагуевца чуемо. Ако не ово данъ два, дуго заиста бити неће, докъ се изъ Чачка врати, а мыслимъ ово до неделъ, несрећа се мора догодити. Чимъ то чуемо, готови смо и спремни све старѣшине одавде, а имамо готови и спремни до едно 4500 люди, онамо поитати, па макаръ више ни сата не живили. За Бога Брате, што ћете годъ, и ако икадъ што може бити, чините садъ, свршуйте и потеците овамо. Богъ самъ зна, шта ће одъ насъ ово до кои данъ бити. Вы незнате, да се е савъ светъ узпало, и само што немиръ са свію страна букнуо ние. Ово ние, да и Онъ невиди, и зато и узтумарао се, и трчи одъ едногъ места до другогъ, да се людма милостивъ покаже. Прилажемъ Вамъ ову цедулю, што ми еданъ пише; видићете како сви пламте духомъ неспокойства данашнѣ политике.

Кунибертъ га е совѣтовао, да све официре садашнѣ измени, и на нѣово место друге просте капларе постави, и да изъ народа као Гарду узме себи до 300 момака, па да се ништа не бои.

Ништа се ово дочекати неће; я Вамъ и оцетъ кажемъ, само што ватра букнула ние, и часъ по часъ и минутъ по минутъ мы овде очекуемо, и готови стоимо одма на одну судьбу, па што Богъ да, поитати.

Са жельоиъ остаемъ“ —

Старѣшине да бы народъ о томе увѣрили, да ће се Уставъ по народъ и нѣгове правице добаръ издати, додавале су, да ће се тай по проекту Хацићевомъ, кога су многи у препису имали, у Цариграду израдити, као што смо и изъ пиема Петрониевићевогъ Вучићу писаногъ видели, како е онъ о Проекту ономъ мислио. Но резултатъ е показао, да су н. п. скупштине народне, кое су у ономъ момъ проекту са кругомъ дѣланя свога законодавнога точно назначене и устросне быле, изъ Устава са свимъ изостављѣне, а по томъ и Совѣтъ другій видъ добио; а што се осталого тиче, ако су основи нѣки изъ онога проекта и узети, али е редъ савъ избрканъ, изпрекрштанъ, и поремећенъ.

Князь Милошъ пакъ сматрао е мой проектъ Устава, кои му ние поволанъ быо, као велику препону своимъ намѣрама; пошто е веѣ нешто у цѣлости налазило се, за што су се старѣшине и народъ заузети могли. И по томе веѣ ни сачинитель онога Устава ние му правъ быо. Зато е гледао свакояко да му се освети; и на тай ко-нацъ употреби прво обичну свою майсторию, те преко Хоппеа агента у Бечу позове Вука Ст. Караѣића, кои му е и иначе у подобнымъ стварма услужанъ быо, да подъ каквимъ му драго видомъ погрди мене предъ свѣтомъ; кое овай за добру наплату и учини, подъ видомъ езикословногъ одговора на ситнице езикословне, кое самъ я двѣ године рание издао, узевши за поводъ, што самъ я осудио едно правило у Граматици Брлићевой, и казао, да е онъ погрѣшио за то, што е то правило погрѣшно кодъ Вука нашао. Очевидно е и иначе да то ние толика увреда, да бы онолику грдню изазвати могла; но е управо наручбина за новце была. Само е заkasнио, и ние на време уречено ту грдню извршио; почемъ е текъ после обнародованого Устава у почетку Марта 1839 разаслао, а требало е, као што е самъ у одговору назначио, да е јоштъ у Септембру 1838. год. извршено.

Дакле видило се по самимъ нѣговимъ рѣчма, да е и рокъ назначенъ быо.

Што се веѣма приближавало рѣшение за Уставъ у Цариграду, то се князь Милошъ више лютио и на законописце Србске; ерѣ их веѣ ние више за свое средство сматрао, но за подпору уставнога станя у Србии противъ своихъ намѣра, слѣдователно за люде, кои подпомажу народну партаю у траженю права и закона противъ нѣговога самовольства. Али изяснити се противъ законописаца јавно значило бы да онъ неѣе закона, а то ние было пробитачно чинити. Но текъ бы радо се опростио быо законописаца, кадъ бы се то могло учинити осимъ нѣга. На тай конацъ е прелазивши приликомъ болести сына свога Милана у Панчево наговорио или намолио генерала Панчевачкогъ, да пише у Бечъ, да бы добро было, позвати законописце натрагъ. Но князь Метернихъ знао е обиѣи ту замку, па мѣсто да насъ натрагъ позове, пише конзулу Аустрійскомъ, иштуѣи одъ нѣга најпре извѣстие, да пыта насъ, докле смо съ посломъ закона дошли, и шта јоштъ радити имамо, и да пыта княза и правителство, да ли смо јоштъ нуждни мы у Србии поради закона. Наравно да е извѣстие гласило, да смо нуждни, и тако на томе стваръ остане, и да јоштъ доста око закона радити имамо.

Кадъ наручене грднѣ противъ мене одъ стране Вукове заkasне, и недоѣу на време, князь Милошъ, као што е нагао и нестрпеливъ быо, почне одъ свое стране увредительне поруке шилати ми изъ Крагуевца. Тако 17. Окт. у Понедељникъ у јутру доѣе ми Јова Германій, зетъ г. Бѣрема, кои е истина повѣреникъ княжевъ

быо, али е опетъ нагињао на страну таста свога г. Ђфрема, те е и нѣму све што му се повѣрвало, саобштавао, па ми каза, да е онъ одъ княза намѣштенъ да овдѣ пази, и явля о свакому и свачему што овдѣ бива у Београду. Па између прочегъ вели, рече ми князь при полазку, да Вама одъ стране нѣгове кажемъ, да се Вы у нашу политику немѣшате. Кадъ самъ, вели, тай налогъ добио, искао самъ да ми да то писмено, да Вамъ понесемъ; еръ ће ме човекъ питати, шта то значи и у чему се то мѣшанѣ састои, а я му нећу знати казати. На кое е одговорио: Ты нѣму само тако кажи, и реци му да я све знамъ. Поредъ тога додаде ми Германій, да те плетке одуда се князу доносе одъ Панте Хаџи Стоила и учителя Басе, кои е писарь кодъ Лазаревића; еръ они, вели, често тамо дописую, и съ коекаквима плеткама и лажима удвораваю се. Рече ми далъ, да князу ние угодно, што къ мени долази Ваиченко, Зорићъ, Протићъ, Вучићъ, Прота Ненадовићъ, Лаза Теодоровићъ и пр., и што я све за уредбе земальскѣ распытуемъ, и што самъ све радъ знати и шта се у Цариграду ради итд.

Я самъ јови Германију на то одговорио, да бы путъ быо, да ми е князь у томе свою жељу писмено саобштио, да му я писмено одговорити могу, кое ћу я и овако учинити, да се зна на чему смо, те да се рѣчи немогу извртати. Но и међу тимъ можете и Вы одъ мое стране овај одговоръ јавити: Да я себе за срећна држимъ што нисамъ умѣшанъ у нѣхову политику, тако, да и кадъ бы ме господаръ за то молио, да се умѣшамъ, јошть бых се дуго имао мыслити, да ли бых се умѣшао. Што пакъ князу ние угодно, што неки нѣгови чиновници и старѣшине къ мени долазе, то зависи више одъ нѣга него одъ мене. Я никога ни ти зовемъ ни ти терамъ, а тко ми учтиво дође онога примамъ; а князь, ако хоће може своима забранити да недолазе. Што се пакъ распытиваня о земальскимъ уредбама тиче, то смо мы јошть лане писали князу и изяснили се, да намъ е при сачиняваню закона' нужно знанѣ свню изишавших и излазећих уредба' земальских, као и знанѣ природе, духа и обычая народних. И онъ е то нама писмено одобрио, и у препису намъ све донде изишавше уредбе саобштио, и поредъ тога Београдскомъ Магистрату налогъ дао, да кадъ годъ мы тамо дойђемо, и што годъ заиштемо, да намъ на руци буду, и све саобште. Тим смо поводомъ мы и у Крагуевацъ у магистратъ и у Совѣтъ ишли. — Што се пакъ вѣстій цариградских тиче, шта се тамо ради, то мы често изъ Новина' читамо, кое мыслимъ да ние никакова тайна, кадъ у Новинама стои. Али ако има какових особитих вѣстій, кое се нѣму као тайна саобштаваю, такове нека онъ чува, и на свое люде мотри, да они неиздаю; еръ ако се и одунда што чуе и по земљи разгласи, те и мы дознамо, то ние наша кривица, него нѣхова. — А што се чиновника' тиче кои мени долазе, тима я као што рекох, забранити немогу, да недолазе него онъ; а међу тима су многи, съ

коима самъ я по наредби княза у саобраштай дошао, као што е Протићъ, Ненадовићъ, Лаза Теодоровићъ и пр. ерѣ су ови одъ яѣга у законодателну коммисию опредѣлѣни; и како е кога князь опетъ одзивао изъ коммисие, а другогъ намѣштао, я самъ волю княза свагда уважио, и никада противословио нисамъ; и т. д. Уобште можете князу казати: да я знамъ шта е мой посао, и тога се држимъ; и што самъ годъ до данасъ радио и написао, за оно одговарамъ. Я самъ све корреспонденцие са княземъ досадъ водио, я самъ мнѣние о сачиняваню закона' написао, я самъ проектъ о устроеню Совѣта, я самъ Уставъ сачинио итд. Ти су послови мои предъ княземъ, и я самъ готовъ за све то одговарати. Што князу проектъ мой Устава ние поволянъ быо, я на то никога нагонио нисамъ, нити самъ далъ што о томе споминяо нити навалывао. Мене е коммисия одредила и умолила да проектъ сачинимъ, я самъ сачинио; па коме ние право некъ остави. А я што израдимъ за оно ѣу и одговарати, а радитѣу по мојој совѣсти и по најболѣмъ моме знаню, да могу съ честю свршити и съ образомъ предъ свѣтъ изиѣи. Иначе готовъ самъ свагда уклонити се, па нека они раде како знаду. — А што се нашега начина обхоѣеня тиче, то мыслимъ да князь немисли нама правила прописивати, него ѣе насъ оставити, да мы по уобычаеной пристойности и учтивости поступамо.

Премда самъ я устмено 17. Окт. Јови Германию овако изяснио се, опетъ непропустимъ сутра данъ 18. Окт. Князу у овомъ смыслу и писмо написати. Мало за тимъ 21. Окт. доѣе ми Цвѣтко Раевићъ, кои е такоѣеръ княжевъ повѣреникъ быо, съ коимъ самъ подобногъ разговора имао. И онъ ми томъ приликомъ између осталога повѣрително каза, да е Уставъ предавъ Бутеневу, да га по хатишерифима угоди: да енглезека партая јоштъ еднако противъ тога ради, да е последнѣ средство јоштъ употреблѣно, да господаръ купи подписе одъ старѣшина' на изясненѣ, да неѣеду Совѣта. Но то е, рече, све доцне по томе, што е веѣъ и коммисия опредѣлѣна за Србию.

После неколико дана' добиемъ одговоръ одъ княза подъ 22. Окт. на писмо мое горе споменуто одъ 18. Окт. у коме мое изяснение са задовольствомъ прима, и каже, да су то само плетке и лажна доношения была, како да насъ у неприятелиство и заваду баце; но пошто онъ то садъ увиѣа, и све мое поступке одобрава, каже да мы остаемо приятели као што смо были. Тако се сврши за садъ ова катастрофа.

Кадъ самъ доцние 30. Окт. у Неделю са г. Ђфремом о томе говорио, онъ ми прихвати, да му е све познато веѣъ одъ зета Јове, и Цвѣтка Раевића; и примѣти на то, да су то све саме будалаштине као и остале све. Моратѣу, вели, казати господару, да се оване таковых шпиона', кои се само удвораваю, а овамо срамоту му чине, да се люди смѣяти мораю. Иду, вели, и подкуплюю туѣе

слуге, да им тайне казую. Овде, рече, поштенъ човекъ, кой добро жели, не може обстати. Я самъ, говораше, таки съ почетка видио, колико вы на добро тежите, зато самъ и казао да ъу съ Вама у ортаклукъ. А садъ самъ казао другима, да ништа нежелимъ, него да се стварь по жельи сврши, па да я оставимъ, и да могъ ортака (разумѣваюѣи мене) молимъ и добро платимъ, да едну историю о свему овоме точно и вѣрно напише; да се тимъ покаже, да я ни самъ никакова господарства тражио.*) —

При томе додаде јоштъ и ово: Послао ми е, рече, князь еднога свога човека, те ми яви, да бы онъ мени много дао само да я све по нѣговой жельи чинимъ. А я самъ, вели, одговорю, да ъу све чинити, што се на нѣгову честь и народну ползу клони, али оно што се на безчестие нѣгово клони, неѣу и немогу; а што се новаца тиче; я самъ задоволянъ съ онимъ што ми е народъ дао, више незахтѣвамъ да ми дае, и само желимъ да ми онъ оно неодузима, и да ми оно да, што е одузео.

Тай данъ (30. Окт. 1838) доѣе Јова Германій опетъ изъ Крагуевца, и каза, да ѣе одлазити у Влашку у Букарештъ. И тако као коммендантъ Београдскій, президентъ Суда трговачкогъ, и као врховный Полицие Директоръ ние ни 14 дана быо.

Кое изъ онога поступка, што е князь Милошъ у Чачку чинио, и са г. Јованомъ братомъ своимъ имао, кое пакъ изъ других, што е кн. Милошъ предузимао, видиле су старѣшине, кое су се за Уставъ узъ Русию заузимале, да кн. Милошъ на odporъ народъ спрема, коимъ ѣе пре ил' после противъ нѣих и уставнога стая изиѣи; за

*) Ево я то садъ после 27 година' одъ части чинимъ и безъ молбе и плате, но за истину и правду. Али истина и правда некима те некима никако неиде у рачунъ; и како е Вукъ за грдню и опаданъ онда плату примао, тако се и садъ изъ школе познатога безобразлука нѣгова еданъ достойный ученикъ (Борѣе Поповиѣи иначе Даничиѣи) наѣе, те настави у Београду Вуковске грднѣ за плату, и са својомъ јдномъ назови критикомъ на „Огледало србско,“ коме е и онако забранѣи улазакъ у Србию, управо јавномъ пасквиломъ показа свѣту, до коликога е степена невалялства, безобразлука, лажи и опадая, и себезабравности природа човечия у нѣму доспѣти кадра, на срамоту србскога духа и чувства. И то Србия и Србство и чита и гледа. Да л' и равнодушно? — О tempoга, о mores! Тежко ономъ, чий е, и одъ кога плату добива! —

Кадъ самъ я 1846. год. одлазио изъ Србие, сретне ме на улици Београдской на теразия' еданъ непознатый свештеникъ изъ вилаета, и уставивши ме запыта: „Ел' истина, Господине, да Вы одлазите изъ Србие?“ И кадъ одговоримъ, да есте; а онъ узданувши рече: „Ей, меѣеръ тако Срби благодаре!“ — Шта бы садъ ова поштена србска душа рекла, кадъ бы видила, како се у Србии пасквиле пишу и печатаю и хиљадама бесплатно разтурую противъ онога, коме Србия на осниваню законнога поредка найвише благодарити има. —

то су они старајући се то предупредити или осуетити, пре свега одредили старога Милутина Гарашанина, који е много кодъ кн. Милоша важно, а и довольно духа и одважности имао, да онъ иде кн. Милошу, и именовъ брата Ђерема, Вучића и остальх старѣшина нѣму изясни, да они виде шта онъ предузима, и да га опомене, да се тога прође, него да се поврати, и како Руси тако и нѣма обрати, па да сложено раде; еръ изъ такове смутнѣ добра быти неће, те ће найпосле онъ страдати, кое никако ради нису. Вредно е да свде наведемъ онай одломакъ изъ епоса мога изгубльногъ подъ на-словомъ: „Бой силе са закономъ“ у комъ самъ ову епоху времена описао: и изъ кога ће се најболѣ смысао пошиляня старога Милутина Гарашанина видети:

Пѣсна III.

Юштъ се Аврамъ путу опремаше,
У Стамболу у цареву граду,
А Милошу гласи допадоше,
Да е царе правду поклоню,
И Србима веће опремио.
Сва Србия кликомъ закликнула,
Закликнула кликомъ одъ радости,
Ђднимъ гласомъ и единомъ душомъ.
Само Милошъ свое ердце стеже,
Само нѣа жалость обузела;
Еръ е Милошъ научио вольно,
Па се жаса закона и правде.
Милошъ ради да правду превали,
Те онъ ватру распируе люту,
Небы ли се Уставъ запалио,
У народномъ огню сагорѣо.

Милошъ мысли нико га негледа,
А то Вучићъ и слуша и гледа:
Па дозивлѣ Милутина старца,
Што е света полазио мѣста,
Угодио вѣри и закону.
’Вако Вучићъ Милутину прича:
„Милутине, о юначка главо!
„Ево кнѣиге изъ Стамбола лете,
„Да е царе правду поклоню,
„И Устава Срблѣмъ опремио,
„Да се свакомъ свое право знаде.
„Сва Србия кликну одъ радости,
„Само Милошъ пуца одъ жалости,
„И онъ ради да намъ правду спали;

„Зато Милошъ на све стране жари,
 „И онъ ватру распируе люту,
 „Небы л' како народъ запалио,
 „И Устава огнѣмъ изгорѣо,
 „Но ты иди Крагуевцу граду,
 „Те му кажи, да се онъ обрати,
 „Да нетура огня по народу;
 „Ерѣ е крвца веѣе узаврела,
 „Па ѣе Милошъ изгубити главу,
 „Те ѣе намъ се насмѣяти Турци,
 „Да смо Срби убоице старе,
 „Да незнамо чуват' господара,
 „Господара од Србска племена?“

Јоштъ ни зора ние заплавила,
 А од дана нема ни спомена,
 Кадъ Милутинъ Крагуевцу доѣе,
 И Милошу на диванъ изиѣе.
 Ерѣ се Милошъ научио бѣше,
 Прие зоре устат' изъ постелѣ,
 Свое бѣле прегледати дворе.
 Онъ Милошу божию помоѣ дае,
 Покрай нѣга сѣда на миндере;
 А Милошъ га лѣпо прихватио,
 Па овако нѣму проговара:

„Милутине, Србска сѣда главо!
 „Што си мени тако похитио,
 „Те нечешашъ зоре ни сунашца?
 „Ты си ми се доста утрудил,
 „Путуюѣи преко мора синя,
 „Полазеѣи она мѣста света;
 „Садъ бы мог'о мирно починути,
 „Та кодъ твоя три сокола сына.“

Ал' говори Милутине старче:
 „Зла намъ среѣа, зло намъ почиванѣ.
 „Ево нама гласи допадоше,
 „Да е царе правду поклонил,
 „Слободама лѣпо накитил,
 „И Србима веѣе опремио,
 „Да свакъ свое веѣе ужива благо,
 „Да с' не чини што е коме драго.
 „Радуе се и старо и младо;
 „Само ты си оборил главу,
 „Те намъ ватру сипашъ по народу,
 „Да изгорѣшъ правду и слободу.
 „Зато мени нема тиха санка,

„Зато хитимъ прие бѣла данка.
 „Вучићъ тебе лѣпо поздравио,
 „И све прве старѣшине редомъ:
 „Они чую а и добро знаду,
 „Да ты ватру свудъ подмећешъ крышомъ,
 „Небы л' згорѣо ту народну правду.
 „Зато су те поздравили лѣпо,
 „Да се прођешъ кавге и ината,
 „Да се држишь ты правога пута;
 „И да с' прођешъ са мора Енглеза,
 „Да у ято летишь соколова,
 „А подъ крыло цара Николая.
 „Ерѣ е крвца веће узаврела,
 „Хоће народъ да освети правду.
 „Онѣ Вучића на оружѣ зове,
 „Да излѣгне шумадијомъ крутомъ;
 „Све ће устат' мало и велико
 „Одъ Мораве па до воде Дрине.
 „Четир' пута већъ се народъ диза,
 „Да неправду оружѣмъ освети,
 „Четир' пута еси с' избавио,
 „О кончићу глава ти остала;
 „Вучићъ ти е одржао главу,
 „Ако ли се садъ подигне народъ,
 „И путъ петый на оружѣ с' дигне,
 „Те излѣгне Вучићъ у народа,
 „Ты ћешъ твою изгубити главу;
 „Да си птица излетити нећешъ;
 „Ерѣ Србину веће додियाо,
 „Што нечинишь, што е Богу драго,
 „Веће чинишь што е срдцу драго.“
 и пр.

Како е князь Милошъ ово одъ Милутина Гарашанина саслушао онѣ се одмах претвори, и окрене листъ, изяснивши, да ће онѣ у свему са старѣшинама држати, и съ њима у слоги радити, и да се неће одъ Русие цепати. И по краткомъ времену у Београдъ дође, и по видимомъ тако се владати почне, тимъ више, што е садъ већъ и Енглезскій посланикъ Понсонби изъ Цариграда другоячје писати почео, говорећи да е Уставъ предложеный больій по кн. Милоша него онай, кои е одъ депутацие србске представлѣнъ, и да неможе другоячје бити, но да треба да га кн. Милошъ држи.

Кадъ већъ гласъ изъ Цариграда дође, да ће Уставъ скоро по жельи изићи, онда е Вучићъ Авраму Петровиѣвићу у Цариградъ писао (рукомъ Рае Дамяновића писара г. Ефрема) овако:

У Београду 29-ог Ноемвр. 1838

Почитаемый брате Авраме!

Пріймію сам Ваше любезно писмо одъ 21-ог о. м. и разумѣвши радостна содржанія нѣгова сообщію сам га одма коме е овде требало и послао дружеству у Крагуевацъ.

Кадъ е дао Богъ милостивый, и толико су намъ великодушно цареви настали, да су сва друга права наша уређена, само іошть велите да се уреди за членове Совѣта, да се ови безъ кривице по гласу Хатишерифа немогу меняти, даће Богъ и милост царева и то іошть главно, да се сврши, па онда како ми радостно и дурма утѣшительно долази, да Васъ ето одма у отечество. О, да оће Богъ дати, и то скоро іошть да буде, едина е та желя и молитва возводећа къ свещедрому Творцу. Што велите да ће съ вама доћи и мемури одъ оба двора, настаните баремъ само, ко намъ годъ дође одъ стране Покровительнице, знамо, да ће бити човекъ, а я мыслимъ да бы то могао и г. Ващенко све свршити, и заслужио е, одъ стране Порте да бы баръ дошао намъ честитый комшія Тимочкій; и колико би іошть и то лепо было, да Ферманъ дође и на Ч. Юсуфъ Пашу; сила намъ е овай човекъ у дѣлу содѣйствовао; лепа би му задовольность била! Но кси намъ се годъ опредѣле и дођу, увѣрени смо да ће оно испуњавати, што имъ дужность и посланіе буде налагало. Люде ове зато наводим; ерь ійх имамо и почитуемо за наше и народа приятелъ, па вато желили бысмо ій имати, да се съ тиме и нѣима захвалность одъ насъ учини. Мы смо Ч. комшію Тимочкогъ већ молили по Янићію Герману, кои е юче одавде заедно съ Муламехмедомъ нѣму у Видинъ отишао, посланъ одъ стране князя ради уговора продане му соли, да бы намъ гледао доћи, као приятель овога народа, но кои намъ годъ дођу по милости и опредѣленію царева, добро намъ дошли.

Хвала Богу, после оногъ последнѣгъ могъ писма къ Вама, да самъ опетъ срећанъ писати Вамъ, да смо у миру и тишини. Самъ насъ Богъ десницомъ своіом руководи, да по жельи покровительнице съ наше стране добро испада. Мы смо се были яко уплашили да не дође до немира и међусобногъ кровпролитія по нѣговомъ тумараню и расположенію, но до садъ сачувани гледаѣемо съ наше стране одъ садъ и болъ, да се мирно одржимо, но како нѣговъ духъ и еднако ніе миранъ, но као што самъ Вамъ писао, све се клони къ нечему, и садъ кадъ е быо у Чачку слово кое е говоріо сакупльномъ народу, когъ е было до едно 2500 людій одъ оногъ края, управљно е данашнѣмъ времену и нѣговомъ обстоятельству, бояти се да што незапочне; а дође ли до тога и дарне ли кога одъ насъ како смо сви готови, онда готовъ е посао између насъ, но опетъ храбримо се, да неће смети то покушати, и г. Ващенко еднако е тогъ мнѣнія, но шта знамо шта човекъ неће учинити. Зато молимо Васъ, да бысте поитали и то іошть свршити“ — —

Додатци

къ споменима моего Дневника.

У свезки 8. Огледала на стр. 233. назначио самъ, да е Вашченко русскій конзулъ 24. Септ. 1838. быо у Крагуевцу код княза Милоша, и да га е князь едва примио, и кадъ га е примио, толико му е опоро пребацовао, да е скоро раскинуо съ ным сношения. Овоме поступку поводъ су дала извѣстия изъ Цариграда одъ Понсонбіе, Хоџеса и Живановића на княза, коима е охрабренъ быо. Овдѣ прилажемъ писмо едно Вучићево Авраму Петровиѣвићу у Цариградъ писано, (руком Рае Дамяновића писара г. Ђфрема), подъ 2. Септ. 1838. изъ кога ће се ясно видети, чимъ е князь Милошъ у то време охрабренъ быо, да е онако спрема Вашченка владао се:

2. Септ. 1838.

Почитаемый брате Авраме!

Писмо е ово прво чекало досада, да бы Вамъ у едно време и више што имао явити. И међу тимъ опетъ никаква нестерпљиво очекивајућегъ гласа одъ Васъ. Како се мы пакъ одъ юче убѣђени и тронуты налазимо, ние могуће перо прискорбіе наше описати и изразити. Сами пытамо себе, да ли е могуће, да то буде или не. А то е ово. Юче пошта одтудъ овамо дође, и прошавши предварителномъ наредбомъ княжескомъ крозъ контумацъ Алексиначкій неотворена нимало незадржана, но само окађена, и у Контумацу Земунскомъ отворила се е — донела е на княза три пакета, еданъ одъ Понсонбіе, другій одъ Хоџеса. и 3-ћи одъ Живана. Кунибертъ и Панта пакете те ишли су у Земуну примити. Одъ Живановића покрай тій добили су налогъ, да по пріятію самъ собомъ Кунибертъ ии однесе и князу у руке преда, и пре него ий распечати да му иште муштулукъ и честита по жельи свршеніе дѣла тамо, являюћи, да се у нима тій гласови садржаваю, како е све свршено, и да остаю скоро и сами поћи. Кунибертъ дакле съ тимъ пакетомъ ютросъ рано и одхитію е весео у Крагуевацъ. Живановићъ писао му е — Куниберту — да у пакету нѣговомъ князу има и концептирано одъ нѣга писмо благодарително Понсонбіи, кое да нико неби знао осимъ нѣга и княза, да га препише готово и натрагъ као благодарность пошалъ. Тронуты и на ново убѣђени овымъ гласомъ, ние самъ у станю описати внутрення чувствованія наша, коя брижљивоѣу и неспокойноѣу, у печальномъ дакле во вѣки положенію нашемъ душу намъ и ерце раздиру. Премда насъ тѣши Г. Вашченко, да то неће быти истина, и дай Боже да не буде; но уплашени, и знаюћи, шта насъ по томъ и отечество чека, а писма и никаква извѣстія ни

садъ ни одавно немамо, а ово е писмо и одъ самогъ Понесибіе, в
а' могуће да се у мыслима нашимъ смиримо и утѣшимо! Буде ли
ово истина, зло по насъ и отечество! Князь ће онда гоненіемъ на
насъ. На едну главу две руке остаю чувати и бранити. У свакомъ
противномъ догађаю и неповольности съ наше стране, да нечуєте,
скоро извѣстіе и писмо Ваше о овомъ могуће е мысли ваше поко-
лебана предупредити къ далѣмъ поступаню и догађаю! Молимъ да-
кле часъ пре и пишите намъ. Знате да е све готово, поступанѣ
свирѣпо обуздати, а трефили су се садъ овде кадъ Вамъ ово пи-
шемъ, и нека Господа Старѣшине, и едначе су мысли съ нама.

Господаръ Бѣремъ ови дана дошао е овде грозничавъ изъ Кра-
гуевца, полѣчити се; молио самъ га, да Вамъ пише, но будући да
се ниве удостоіо одъ Васъ одговора на писмо нѣгово къ Вами одъ
1. Юлія, тако неће да Вамъ пише, но испуњавамъ я дужность.

Очекивајући скорѣйшегъ одговора остаемъ итд.

II.

Из енглеске књижевности.

1.

Вилим Шекспир (Shakspeare).

Овај славни муж угледао е свѣтлост у Stratford-on-Avon г.
1564. О животу нѣговом мало нам е што познато, што би човѣк
поузвано примити могао; ер он исти ние нам ништа о себи у писму
оставіо. Толико се ипак знаде, да му е отац трговао вином; г. 1582
оженіо се врло млад свое 17. године е дѣввойком много старіом го-
динама, и женидба као да ние најсереѣнја била, ербо е каснѣ пѣс-
ник дуго време живіо одѣлѣн од супруге, и ню у опоруги своей
само мимогред и као за неволю споминѣ; г. 1584 дошао е у Лон-
дон, гдѣ е у театрима као глумац, разне игроказе представљао, г.
1591 писао е веѣ драме, чим е милост и заштиту стекао краљице
Елисавете а навластито Якова I, кой му допусти те нарочити теа-
тар (Globus) подигне у Лондону. Умро е 1616. Шекспир е одавно
кумир своих земляка. Нѣгов природни, простачки геній ишао е своим
особитим изворним путем. Прочитавши народну какву приповѣдку
(на пр. историю о Хамлету, како вѣшто кнежевиѣ овај освеѣуе смрт
отца свога Хорвендила, коєга уби Фенхон дѣд нѣгов), он бистрим
орловим погледом продире у езгру идее, коя е у той причи сакри-
вена; на поетичке подробности, с коима се обично други пѣсници

радо занимаю, он и не сврће оком: ер му оне долазе, представљаю се саме по себи; дубином ума свога он свашто обасява; ту е све саединѣно: неотесаност гения, велике и мале страсти, грдоба и красота, — и то све у сухопарной причи, из кое велики пѣсник разви идеу свою. Само гениј Шекспиров могао е подизати вѣковите дубове из тога незнатнога сѣмена, заливати их чаробном водом свое поезіе, обасявати их муњама велике мисли свое! Волтер рече едном за Шекспира да е дивльи наравски гениј, кой ние знао шта е хтѣо, нити шта е радіо. Али се Волтер у томе яко вара. Шекспир е, упркос гдѣкоим манама, којима се укорити може, по духу прави изворни пѣсник; муж бистре памети и разборити умѣтник. Само уз ове врлине, е тим свойствима могао е он, кой се на међи налазіо међу средњим вѣком и новим временом, рѣшити узвишени свой задатак, да посредуе између романтичнога и новіега духа; између идеализма и реализма, и да обѣ те стихіе у едно сто пи. Нѣгови су драми баш зато живи организми, кои се на суштности држе; свакоме е драму на челу главна една идеа, од кое дотично дѣланѣ у драму зависи, — идеа што оживљава цѣлу радню, те се разгрануе на поедине чести, налик на срдце човѣчіе, кое гони крв кроз найудалѣније живце свега тѣла. По овакоме строю Шекспирских драма мисліо би човѣк да е форма, у којой пѣсник излаже дотичне предмете, форма расуђивна. Али ние тако. Предмети су му драматички изведени, или да болѣ речем драматизирани, т. е. живе и дѣлаю у радећим лицама. При томе поета обширно, дубоко и бистро познае и схваћа ѣуд и душу човѣчю. У томе правцу поглед му продире до у найтанѣ жице, у найнѣжнія осѣћаня, до у найбѣсние страсти, и може се слободно рећи да е у вѣштини трогаваня истога Еврипида превазишао. Да би опет е друге умножіо ужас, е којим се рекао би најрадје забавля, доводи вѣштице и аветинѣ; али и у томе филозофски поступа. Вѣштину пак недосежну показао е као карактеристичар; ер онако савршених, истинитих характера од обоега пола едва е тко пріе нѣга створио, а нико доиста послѣ нѣга. Па опет е овај славни пѣсник имао подоста и мана, особито што се вкуса тиче. Овај му ние најчистіи; ер у истоме твору, поред найузвишеніега трагичнога чувствованя налазе се често најнижи и најподліи комични предмети.

Драми Шекспирови спадаю у три разреда. У први разред иду праве трагедіе (Titus Andronicus, Romeo and Juliet, Othello, King Lear, Macbeth, Hamlet, Timon of Athens); — у други комедіе: шта хоћете? (what you will or twelfth night); како изволите? (as you like it); заблуде (the comedy of errors); лѣтни ноћни сан (midsummernight's dream); непогода (tempest); оба Веронеза (two gentlemen of Verona); зимнѣ приповѣдке (Winter's tale); пуно буке а за ништа (much ado about nothing); трговац мѣтачки (merchant of Venice) и т. д; — у трећи разред иду исторични твори: Юліе Цезар, Ан-

тонів и Клеопатра, Кориолан, Титус Андроникус, краль Йован, Рихард II, Енрик IV. Енрик VI, Рихард III, Енрик VIII — Нѣгов Периклес не иде ни у едан од тих разреда. Он е средня врста између исторіе, трагедіе и комедіе. Найсавршеніи твори, у коима е по сугласном мнѣнію вѣштака' Шекспир развіо цѣлу снагу ума свога, есу Отело и Макбет.*)

2.,

Стуартска династія. Пуританизам. Уалив нѣгов на енглеску просѣшу. Тома Хобс.

Енглеска е од времена Елисавете у политичной снаги е двора расла и напредовала; али бѣде и неволѣ, коима е страдала у кући, пречили су еднако да њой се просвѣта и књижевност успѣшно развію. Међу те запреке спада навластито абсолютизам кралѣва из стуртскога дома: Якова I. (1603), Карла I. (1625—1649), Карла II., Якова II., кои су кралѣвином по своей ѣуди неогранично управљали. Тиранство Стурта', газећи слободу, правице и поштенѣ, натѣра народ на честе побуне противу исте династіе, коя народу најпослѣ до тога омрзне, да е Яков II. г. 1685 побѣћи морао, те парламент позове на престол Вилима из дома Хановерског. Уз абсолютизам пристане и други фактор — реформатски пуританизам —, кой се особито за диктаторства Кромвела (1649 — 1658) яко у земљи укоревіо біо, и коме самовольност кралѣва у црквеним пословима біяше мотто додіяла. Раздраженост претвори се наскоро у јавно непријателство, из коега се породи жестока унутрашня борба, проливанѣ братске крви и стотина других јада. Пуританци вођени мржњом противу монархичнога начела, настојали су да му и спомен у народу утамане; па ненавист ту протегну и на умѣтности, поезію и насладе живота. Црпећи удахнуѣ из старога завѣта, схваћали су науку и изображеност у смислу религіознога свога фанатизма, те су се трудили да из енглескога народа начине обштину фанатичних светаца, прописуюћи им правила до тога досадна и еднолична, да су люди морали или очаяти или управ полудити. Строгост, којом су мотрили на живлѣнѣ и нравственост грађана', укидала е личну слободу; а старозавѣтно одушевленѣ њихово претило е земљи новим варварством. Рушили су се посвуда умѣтнички твори — иконе и кипови —; прогонило се штогод краси и разве-сељава живот човѣчи; обкладе, ова стара омиљна забавка Енглеза,

*) Слѣдуе уломак из трагедіе краль Леар, у ком е майсторски описана олуя са сѣванѣм и грмљавином.

забранѣне; плѣс и маскараде сматрани као главна намама еотоне; пѣсници и списатељи романа' ако и не бѣяху прогонѣни а оно кривим оком гледани. Особито е пуританизам ярост свою изливао противу театра. Њговим настоянѣм парламент 2. Септ. 1642. забрани сва драматична представљања; г. 1648 буду затворени сви театри; нарочити закон казнио е свакога глумца преступника шибанѣм, а гледаоце глобом. Ово несвѣстно дѣланѣ пуританизма могло се е одржати, догод му слѣдбеници имадаху државну власт у рукама; чим власт изгубише (1658), нестаде им е оружјем и едине подпоре далѣм господареню. Но ако е пуританизма давно веѣ и нестало е политичнога позоришта, трагови му се ипак до данашнѣга дана повлаче у домаѣм и граѣанском животу Енглеза'. Вредно е пак напоменути као единствени появ, да е усред опорнога пуританскога духа и унутрнѣих немира, политична снага и матерјално благостанѣ Енглеске то веѣма расло и оячавало; па што е ѣош чудвие ако е пуританизам у томе перјоду произвео свога највеѣега дѣлотворнога мужа Кромвела, извео е узанѣ и на пољу кнѣижевности знаменитога пѣсника, најплеменити духовни тип пуританизма, — Милтона!

Пріе него преѣмо на овога славнога поету, нужно е да се за тренутак повратимо на гореспоменути абсолютизам за владаня краљва из стуартскога дома. Стуарти имали су жалибоже у својой самовольной тежњи доста савѣтника' и помагача'; међу којима е било нѣколико и од учене класе, којих дѣланѣ и писанѣ ишло е очевидно на то, да се уз неограничну монархичну власт и незнабоштво распространи у народу. Найревностнији у томе послу био е Тома Хобс (Hobbes) рођен у Малмесбури 1588 а преминуо 1679. Пријатељ Бакона и савременик Декарта, он спада међу најученіе мужеве свога времена, и стекао е особито као политик знаменито име. Своју политичну филозофию изложио е у кнѣигама *de cive* и *Leviathan*, обадвѣ сачинѣне на латинском езику слогом снажним и узоритим. У тим кнѣигама, и у дѣлу *On human nature* што га енглески написа тежня му е прва и поглавита да мисао буде сасвим слободна. На овом начелу градећи своју науку, одрицао е биѣе Божіе, не вѣрујући до у чувственост (*sensatio*) и у матерјю, чим е у исто време одвајао себе од Христанства. Монархию е неограничну хвалио и препоручивао као едину, коя народима и државама мир и поредак стално обезбѣђуе. Ово миѣніе Хобсово ако е донекле вртоглаво и претѣрано, а религиозна му начела ако су управ и безбожна, ипак вреди да о њима штогод обширнѣе прозборимо. Кнѣига *de cive* дѣли се на три чести: слобода (*libertas*), станѣ (*status*) и вѣрозакон (*religio*). Природно станѣ човѣка нѣ друго него рат, рат свию против свию: *negari non potest, quin status hominum naturalis antequam in societatem coiretur, bellum fuerit, neque hoc simpliciter, sed bellum omnium in omnes*. Али нѣ могуѣе да човѣк живи у томе непрестаном рату; разум томе се противи и хоѣе мир. Но како мира тога

неможе да буде у стану природе, ер е човѣк по нарави непріятель свакоме друженю, па се сваког сачовѣка бои и нань мрзи: зато мир тай едина е задруга произвести кадра. Задруга постае савединенѣм, а савединенѣ опет кроз власт неограничну. У далѣм развианю своих начела представляю му се три врсте начина владаня: демокрація, аристокрація и монархія, и сваку подробно претреса. О првой говори е найвеѣим огорченѣм у Левітану; блажіе расуѣуе о другой; треѣа му е од свію найболя: *Signum autem quod monarchia absolutissima, civitatis sit optimus omnium status, manifestissimum illud est, quod non solum reges, sed etiam civitates illae, quae populo et optimatibus subiectae sunt, non nisi uni soli totum belli imperium deferunt; idque ita absolutum, ut nihil possit esse amplius. Monarchia itaque omnium optimum in castris regimen est.* Дакле едини деспотизам, без икакве изнимке и границе самовольи, кадар е по Хобсеу да сачува човѣка од природне анархіе! Али Христанство му е силни противник той неограничной власти, кой непризнава слободу савѣсти и мишлѣня. Од туду нападаня нѣгова на христанство, зачинѣна фином ироніом и филозофским лицемѣрством. Христанство му е вѣрованѣ, кое е наметнуто силом човѣку, — кое у начелу и у суштности своей састои у томе, да се вѣруе да е Исусе Христос посланик Божіи, опредѣлѣн да подигне на земљи царство отца свога. То е све што се иште за спасеніе. Ако се вѣри той дода послушност свѣтской власти, онда е по Хобсеу вѣра савршена, и граѣанско друштво друге вѣре не потребуе; то е вѣра народна, подчинѣна диктаторству државне власти, коя е врховна учителька и толмач писма светог. Дакле самосилѣ повсуда, у цркви и у држави! — Левітан садржава иету науку што горя кнѣига, али е уметвованѣ много дублѣ; *Hominis artificialis (вели ауктор) naturam describens considerabo 1., materiam ejus et artificem id est hominem; 2., quo modo et quibus pactis factus est; quae jura quae potestas sive auctoritas ejus est, et in quo residet potestas summa; 3. quid est civitas Christiana; 4., quid est regnum tenebrarum.* По той основи он у првом и у другом раздѣлу анализуе човѣка, и говори како постаде, о правима нѣговима и правима найвише државне власти; у треѣем сматра и претреса брой, древност, цѣль и важност свештених кнѣига, прави смисао царства небеснога, рѣч Божію, пророке, чудеса, строй и природу цркви и т. д.; у четвртом прелази на царство сотоне, те га подробно ишитуе.

Милтон.

У томе дивлѣм, безбожном духу срећом ние писао, ние пѣвао Ђован Милтон (John Milton), ако е срцем и био тврди пуританац, а у политици срчани борац за слободу грађанску и црквену. Овај изворни пѣсник родио се у Дец. 1608 у Лондону, а преста-вио се 10 Нов. 1674. Ђош као ученик у Кембричу спѣвао е прекрасну пѣсму о рођењу Исуса Христа, којом е позорност обштинства на се обратио. По свршетку наука' путовао е по Италији и Француској. У Италији видѣвши едан дан на позоришту драм нѣкога Андреини — *la caduta del primo uomo* —, заче идеу своје изгублѣном раю (*Paradise lost*), коим се доцније највише прославио. Повратив се у отачаство (1646), гдѣ се међуто появише тежки раздори међу кралѣм и парламентом, он се својски и ватрено заузео за народна права и црквенограђанску слободу, и од тада починѣ нѣгова државнореформаторска радиност. На ту цѣль написао е разне политичне и црквене трактате; од коих нѣки су против англиканске цркве (*concerning the church government*), кано главне подпоре политичнога абсолютизма, а друге против монархијне власти. Међу послѣдним списима особито е на гласу латински написана књига *Defensio pro populo Anglicano* (1651), у којој као поштени републиканац снажно напада на подли сервилizam францускога филолога и ритора Saumaise, кој за новце по препоруци Стурта' сачини *Defensio regia pro Carolo Primo*. Када се сва Енглеска узмутила, те Карл II. буде погублѣн, Кромвел поставши диктатором опредѣли Милтона за секретара при државном савету, да саставља латинске званичне дописе. Мало послѣ повратка свога е талијанског и француског пута, ожени се е кѣром нѣкогга провинцијалног племића, мислећи да ће у савезу томе наћи домаћу радост и спокојство. Али се у надежди той люто преварио. Люба му, као и сви од породице њој, бјаше жена строго монархијна а он велики слободњак; те њој муж са своих републиканских начела толико омрзне, да га е напослѣдку оставила. Остали Милтонов живот пун е свакојких невоља и бѣда. Од великога напрезанија и умне раднѣ очи му до тога ослабише, те е сасвим ослѣпио; то му ипак ние пречило да и надалѣ као списатељ и чиновник ревностно одправља дужности званія свога. По смрти Кромвела, када се изгнани Стурти опет на престол повратише (1660), изгуби секретарство. У тихој усамлѣности од свѣта забравлѣн, сачини тада Милтон свој чувени епос изгублѣни рај (*Paradise lost*). С овога извретна твора он е највише свѣту познат, а зато ћемо га и ми овдѣ едино као пѣсника сматрати. Милтон е у томе налик на Данта. Као што е пѣсник бож. комедије, пошто му паде партая, понео собом у изгнанство начела, љубав, мржњу, одушевленѣ и гнѣв флорентинскога гибелинства, те из тога створио свој

неумрли епѣв: исто е тако Милтон по повратку мрских му Стурта у самоћи својой нѣговао и чувао у срдцу велике успомене енглеске револуције. Из тих успомена црпио е он удахнуће за свој епос, у ком се премда у другом виду представља борба између свѣтила и таме, или између тирјанства стуартских владателя и народне слободе. Предмет, што га за пѣванѣ одабра, сами е найузвишеніи што га ум човечіи схватити може: борба сотоне с Богом, побуна пакла противу неба, први грѣх Адама и Еве! Он е с почетка намѣравао градиво то драматички издѣлати, подражавајући у томе шпанским драматицима, кои су у Autos sacramentales обичавали представљати таинства христанске вѣре; али позніе одуставши од тога преобуче га у епоску о-дѣћу, служећи се нескладаним јамбом, што му се чинио згодни према свойству енглескога езика, а притом да нѣме и монотонию избѣгне.

Многи од србских читателя биће доиста чули за Милтона и врли му твор; али мислим да их е врло мало кои су га читали у преводу, а још мањ у изворнику. Па како нам е слабо, да не речем кукавно станѣ књижевности, проћиће много година док овај а и других првокласних еписателя превод добиемо на србском езикау. Зато неће бити сувишно, ако овдѣ у кратко саобштим садржај тога знамени-тог епоса: „Бог сабра едном свое войничке чете, и објави им да е родіо единца сина, што му е десне сѣди, и кога треба да поштују и да му се поклоне. Едноме од првих небесних вођа учини се срамотно, да пред млађим од себе прегне колѣна; те еа своим подчинѣним, коих е било трећина анђелске чете, удаљи се ноћу. Овим упорним одласком започе прва побуна сотоне против највишега небеснога господара. Заметну се жестоки бой. Михаил и Гаврил предвођаху небесне ратне силе. Сотона и Михаил сукобе се. У тој борби прођоше два дни, а едан другога не надячао. На то дође сам Син, одређени спаситель свѣта, и сѣдне у кола Свемогућега. Полазак спасителя у бой описан е и представљен тако вѣшто и дражестно, да му се читатель довољно надивити неможе. Пред оваким борцем етадоше чете сотонове, и одметници одусташе од обране. Наеданпут провали се небесни бедем, те валяјући се стровали се сав унутра; тад се отвори неизмѣрне дубине понор, у кои гонѣни сотона паде са своима суноврат, и падајући тек девети дан доспѣ до на дно пакла. Богу се то ражали што се по тай начин умалио у небу брой жителя; па да би надокнадіо число одадших анђела, науми створити нови свѣт с новим тварма. Одатле починѣ повѣст о сазданю свѣта. Милина е читати гдѣно пѣеник казуе о пиру Адама и Еве. Опис е прекрасан и едан од најдивотниих призора у цѣломе епѣву, кој нѣжношћу изрази дубоко у душу засѣца, -- опис заодѣвен у величанство чистоте и невиности првих праотаца наших. Међутим се сотона опоравіо од несвѣстице еа паданя кроз девет дана. Овдѣ нам е примѣтити да сотона тай највише послуе у Милтонову епѣву, и читателя најживљѣ занима. Он е едне ужае на све стране, а е друге

особитом вѣштином храбри дружину, и у сердце ѿой улива мржню против Бога и царства нѣгова. Разгледавши сотона око себе, налази да е новостворена земля найзгоднѣ мѣсто, да се бой далѣ окуша. Ето га дакле гдѣ се помала из пакла и прелази на землю, која е из густога хаоса истом изишла, окружен заблѣштаюћом свѣтлошћу, што се из Божіе палате просипаше. Сяйност небесна е безбройном множином звѣзда забуни га те часком стаде; али домало настави пут свой найпре к сунцу. Од туд послѣ нѣко доба у виду младолика анѣла силази на землю. За овим слѣдуе жиби и дивотан опис рая (едена). Ту сотона заведећи блаженству Адама и Еве намисли да им поквари срећу. Настае люти бой међу нѣм (кой се од анѣла претворио опет у сотону) и небесним четама, којима е чуванѣ рая повѣрено било. У той борби сотона неузмиче, но удари у превару; претворив се у змію, ласканѣм наговори Еву те окуси од дрвета познаня; Ева опет превари мужа, и махом обузе их стид. Сад им е и казанѣ предстояла. Анѣли бѣже из едена; долази Бог Син и над кривцима изриче суд. На то Арханѣл Михаил гони Адама и Еву из рая, и у величайном появу (vision) показуе им страшне послѣдице грѣха.

Два оштроумна критика, Енглез Блер (Blair) и Француз Вильмен (Villemain) оцѣнише достойно умотвор Милтонов показавши притом и недостатке нѣгове. Вредно е о томе чути обоицу у кратком изводу. Предмет (вели Блер) што га изабра Милтон доликовао е висини дивног му генія; доликовао е нѣму единому: он е сам кадар біо да раствори у нѣму онолико благо дивне и плодне маште. За чудо е, како е е малим градивом из свете повестнице могао подићи зграду тако савршену и правилну, сложити пѣсан тако драгоцѣну и разнолику! Гдѣкоя мѣста имаду истина нешто сухопарна и опора: кадикад писатель показуе да е више метафизик пѣеник; али е дѣло у цѣлини пуно насладне занимљивости и достојанства. Дух, што му разгарао прса, заноси уображенѣ и надвлађуе га; што га више читаш, то више те притеже, а то е најяснѣ доказ о изврстности епопее. Ствари многобројне, едне то милѣ то ужаснѣ од других, што непрекидно слѣдую една другой; призор пренесен редомице на землю и на дно пакла; одметништво, крв, боеви, све то производи велику различност у сиѣву, дочим е единство сасвим сачувано“ (Cours de Rhétorique et de Belles — Lettres, t. III.). „Уз овако богатство (вели Вильмен) има и мана. Смѣшан е измишляй (fiction) пѣеников гдѣно сакупля врагове да сѣде у пакленом сабору; а ужасна приказа грѣха и смрти више е грозевита него дивотна. Смрт што подиже главу, да би дисала у се вонѣ будућих лѣшина — pour respirer l'odeur des cadavres futurs — то е суровост енглезка, производ талианскога поквареног вкуса. Анѣли одметници, гдѣ на небу пуцаю из топова; Бог гдѣ узимлѣ шетку (компас) да окружи васелену; дяволы у зміе претворени да извиждаю свое поглавице: то су изнашашѣ истина чудновата али ни мало величанствена“ Villemain, Bio-

graphie universelle, article Milton). — Осим тога епоса саставио е Милтон противни му спѣв повраћени или опет добивени рай (Paradise regained), састојећи се из четири књиге. Написан е истим размѣром као и први; али е од овога много слаби, без духа, снаге и узлета, и прави е богословски трактат. Садржай му е искушаванѣ Иеусово сотоном у пустињи, и познато осуђенѣ те вражіе смѣлости.*)

(Продужиће се.)

Др. Пешановић.

* У осмой свески опазіо сам слѣдујуће штампарске погрѣшке:

Страна	242	зато	чит.	за то
"	"	коим	"	коих
"	"	мужа	"	муза
"	"	иети	"	исти
"	243	множество	"	мноштво
"	"	истине	"	истина
"	244	светске	"	свѣстне
"	"	незнабожству	"	незнабожтву
"	"	а	"	—
"	"	Емилие	"	Емил
"	245	свакој	"	овакој
"	246	худнога	"	худога
"	248	спасителѣва	"	списителѣва.

III.

Књижевнику загребачком**)

од Јоксима Новића Ошочанина.

Тај је лист као часопис ове године пошао на свијет. У свезку — der Band — 4-ом продужио је он своју бесједу „iz prošlosti Hrvatskoga jezika“ и помиње „pobjedu narodnoga govora према crkvenoj slovjenštini“, и позива себи у помоћ Доситија Обрадовића и Вука Караџића.

***) На титули стоји:

„za jezik i poviest hrvatsku i srbsku“

А Вук не би написао ништо „повијест“ јер је то њему славенско — ; нити „србски“ јер њему по Копитару не говори тако народ.

Надаље је тамо на титули:

„(podporom Matice ilirske)“

А у Вука је „потпора“ а није „подпора“. Тако се држе Хрвати етимона, а нашој омладини препоручују Вукову евфонију — ; и она још

278

Понајпріе питам списатеља г Јагића: која је то Хрватска црквена словіенштина, што је побіеди народни говор? и који је то народни Хрватски (ваљада) говор? Ја знам Хрвата у Загребачкој, у Вараждинској и у Крижевачкој Жупанији (или Градомеђи), и у Біеловарској Бригади. Знају пако извјестно, да су то Кекавци (или као што тај „Часовис“ љепше, Каикавци, али не знају доиста ни за ту Хрватску литературу, ни за онаку црквену словіенштину, што је изгубила мејдан.

За велико ми је чудо, што рече, да нађоше, „*pravi književnost hrvatskoga naroda, koja se upravo zametnula bila u Dalmatinskih gradovih*“. Одкуд Кекавачки језик у Далмацији у оно вријеме, кад га од Купе ријеке тамо наврше ни данас не ма, премда се Хрватштина намеће чак до Солуна и брду и долу? Зна се, да су Хрвати долазили у Далмацију, пак су тамо радили око вина, као наши винцилири или ђутуричари, те се по њима и зове лошије вино Хрваштином, да се разликује тим именом од бољега Приморскога. Већ ако тога ради поуми списатељ, и помену оно, што је осим њега свему свијету данас онакова новина, што толико дуго траје, колико и друга измишљотина, која се чула у петак, а у суботу се заборавила.

Тај је г. списатељ тражио невољу без невоље, јер је нечувену Хрваштину уз Србство дизао, а Србство уз Хрваштину ништио, не помишљајући, да рђа не припања за злато, већ остаје на своме гвозђу.

Безсмртни владика Данило пишући „Родослов“ око половине XIV вијека свима нашим противницима јако смета и кост им је у грлу, — овај га г. рецензент назива надутим и подлим, а зашто? ласно је погодити. Он је као Православни Архи-Епископ хвалио своје, а то се није благосиљало од противника, који се и данас упињу из петиних жила, да све окаљају, што је Србско, осо-

не види, шта хоће они људи и шта желе? Та они теже и набљудују, да преузму туђ чист (наш Србски) језик побацивши свој Кекавачки, и по томе ће им лакше ићи за руком, што раде по етимологији, те могу и рећи по времену: да је то њин језик, јер они коріенито пишу, а Срби пишући којекако, пак по томе никако, хоће силом да присвоје тај лијепи и по себи већ уређени језик Хрватски.

Та и свијеп би човіек видіео, да они Србима нешто друго намећу, а сасвим нешто друго раде у томе истоме послу. Нека они кушају срећу, пак нека они онако пишу, као што препоручују Србадији, пак ћемо им онда тек пола віеровати, но и опет их не ћемо слушати, ни полазити по њима.

Отворите очи, браћо, и не идите том кривом странпутицом за туђим очима; пак упитајте те ваше учитеље Хрвате и Хрваћане зашто они не пишу по вуковом обичају, већ се држе етимона? Пак ако вам на то питање тако одговоре, да задовоље паметна Србина, онда ћете видіети: ко је віера, а ко је невіера.

бито би радо избрисали оних двіеста година Немањиних и Немањиних, да их нестане из добре и истините прошлости, а на цара силнога Душана и сад пуцају и ниште га, као и тај г. списатељ, што му из сваке риєчи на страни 448 вири отровна и смрдљива но на срећу туповрха стриєла. — Што је било, мої господине! приє нас, те је знатно ма по коіу страну, остає исто тако и биће га и по нама бољим нашим потомцима, коїи ће знати, шта је Србство, шта ли је Хрвашина? те ће престати та завист и іадна ненавист.

Што потрза Шафарика, као кебу иза поіаса, уза свашто, што му у рачун иде против Православија? Зар мисли, да с њим неку особиту и превећ главну важност прискрби своме опадању? Вара се, віере ми, іако, іер ми сви знамо, да је Шафарик, као што и сам каже, у Карловцима и дознавао ствари, коіе је касниє продавао у славу своіу. А његову је књигу *Geschichte der Sl. Lit.* и сам покудио

Ено на стр. 450 погрчи Димитрија Теодосієва — родом од Іанине — Вардарскога Срба; ако је то било по Соларићу, онда видимо, да се све изтражуіє, да се оцрни или да се барем омали и окрњи Србство ма у чему, іер то ваља Хрващини само.

Жао је чини ми се г. списатељу, што ниє Латиница запасала Србство по оној наредби од г. 1784 за времена митрополита Моісија Путника. А што се биєде Ниіемац Грим? њему могу слободно рећи: да би боље био урадио, да ниє год. 1824 превађао оне неграматике, и да ниє у туђу незаслужену славу трошио по Копитарову наговору онаке лиєпе риєчи, коіе нам свієдоче, да се и онаки књижевник може повести за лошиєм главом и заниєти се; — но допада ми се, да је Гримова посљедња риєч била о онакој ствари у таком послу.

Говорећи о Хрватском іезику похрватио би радо и Доситија Обрадовића, ако и вели као позловице: да је Доситија „бацио случај у такове околности, да је упознао приєке потребе свога народа. Неимајући кудкамо хвалио је и преко воље тога нашега првога напутитеља, али га је и шибао, што се залєтио и немислећи у црквену (али своіу!) славієнштину, кано ти: обаче, ібо, сирѣчь, чрезъ, акиби, вещь, полза, шастіє, владѣтељ, весма, всегда; особито је много таквих израза на іє: вниманиє, благополучиє, устремлѣниє, житиє, разсуждениє итд. Но томе нам ваља разумієти, іер су такове риєчи нагрђено противне свакоме, коїи ратує на Православиє, а особито оним, коїи су се задали за Хрваћењем (*kroatizirensucht*), те би по томе све проклели, што ниє те препобожне задахе.

Доситиє је био Србин, а ниє био ни по іедној ваши крви Хрват, пак га опет хоће г. списатељ на страни 453 да похрвати ре-

30
кавши: није овдје моја задаћа, да дуже говорим о то-
ликом мужу, који ће до вијека бити понос и дика на-
шега народа; — тако га посваја, а по том га одмах покуди
боцкајући: већ да се вратим на његову идеју, рећи ћу
да је брже замишљена него ли свршено изведена, јер
му је језик на правом путу, да буде народним, али до краја
(не велим: скрајности) дотиеран и довршен није.

Тај се г. списатељ упустио упусту рецензију и критикује До-
ситијев језик у његовим књигама, што су писане и издаване на
свијет прве осамдесет и више година, а не види весела му била
Хрвастина! како он критикује језик, којим и сам натеже и тобоже
пише, али како? Он по свему мисли и хоће и виче, да је то језик
Хрватски, а то тврдећи више гријешни, него кад би рекао, да је
Крањски и Хрватски један језик, јер се Загорје боље разумје са
Љубљаном него са Требињом или са Неготином. На страни 454 вели
списатељ и критик, да је Доситије овађајући се (по руској гра-
матици) погрешно кварио сила, као н. п. при старим мнѣ-
ніамъ и обикновениамъ, слѣдуюћи правиламъ и т. д. а
исти је г. списатељ ниже ових поврнутих погрешака у шестој вр-
сти написао: Према оваквом доказом о прегибу рјечни итд.
А малко се ниже опет хвали с Вуком, како је он рекао: да је је-
зик Дивковићев бољи и правилнији од Доситијевога. Тај је његов
Вук од године 1837. месеца Српња постао Хрватски Вук, а зашто,
само зато, што су му велико незнање познавали научни Срби сви,
пак су само праведну заслугу и ваљану трудбу хвалили и добро
признавали; а у Хрватској је он знао то тако вијшто прикрити, ка-
когађ у Бечу и по Германији. У Загребу је још онда тако исто ви-
као и тужио се на књижевне Србе као и по Њемачкој, пак је тада
и говорио, да ће ићи Срби из Београда у Загреб да уче Србски
тамо. То је Хрватима мило било, јер су они већ онда учили Срб-
ски на врат на нос, а затирали су своју праву Хрвастину, пак им
је мило било, да су се тако добро владали, и научили тај језик,
што су га надали били (као у хортаклуку са Србима) присвојити,
и ако су се тек одскора неки обезочили, те јавно веле: да је ово
Хрватски језик, којим се они уче писати, и којим им не говори ни
једна Хрватуша.

Чудно разговара г. списатељ и о правопису на страни 456;
баш му се види наміера нека друга и за другога осим оних првих
списатеља, који се постараше, те и преиначише стари правопис
наш по Србуљама, а и онако се отимајући од непотребних слова,
као што је радио и Стојковић и Текелија и Соларић, а довршио ту
реформу Саво Мркаљ —. Г. списатељ тај обилази хвалу ових људи,
као да се штеди за другога, и још (није чуда, као Хрват) рече:
де је нама туђ руски правопис. По томе се већ јасно види од
какова је реда тај г. списатељ и да нам се по копитарову смиерању

само зато намеће, да нас раздваја, и одцијепа од наше браће и по крви и по віери, Сіевераца.

Но ево га сад гђе већ дође и до Вука Стефановића Караџића. И он свіедочи, да је Вук био Славеносрбин док се није познао са Копитаром, који га је окренуо на своју руку, давши му лакши правопис Мркаљев, и ослободивши га да онако пише, као што се говори у Јадру. Вук је признао, да га је Мушицки напутио на скупљање піесама наших али није казао искрено, како их је купио и добијао, већ је то обећавао, до цете песмарице, док га ето и смрт снађе. А господин је списатељ врло танак, да те туђе, іаче послове претреса, и да их нама оповіеда. Што г. списатељ вели: да је Вук читаву Европу запањіо дивотом народних піесама, ваљало му је прије рећи, да су то піесме учиниле, іер је далеко заостало скупитељево затруђивање иза њине вртноће, те се не може поредити ни по истинитој ни по правој мисли.

„Пиши, као што се говори“ вели г. списатељ на страни 459 да је било Вуково правило, а на више је рекао: да се могу ріієчи Вукове радности узети као надпис, што се хвалио, да је іе дан пут тумарио главом кроз ово трње. Е чудна іунаштва Вукова по Доситеју и по Мркаљу! Али шта ћемо му, кад му Копитара ради віероваше и похвалише га зато туђинци и непријатељи наши, а нису хтіели разуміети књижевни потреба, да се не може баш никако посве онако писати, као што се говори у брзини, іер пишући више човіек размисља, пак то бољим и зрелијим мислима и іезик књижевни напредуіе. Но можда је то Вук говорио само себе ради и не знајући за друге іезике књижевне, који се іако разликуіу од говорнога ако не генеге а оно барем *elegantia*, што и зачини іезик у књизи као іедином извртности и красотом.

Зна се, да је у Вука било мудрих рієчи у предговору рієчничком год. 1818, али се зна, да је оно Копитар казивао, а Вук писао, по томе, што му по Копитаровој смрти не біаше никад више мудре ріієчи књижевне, већ обичне према његову науку и знању. А іош 1839. год. и доцније, мислим да је било год. 1845, показао је више маісторије, да је знао доћи у драг наіам да кога погрди и опада за готове царе, него да то по углађеном обичаіу свиієх књижевника (до њега, у том послу необичнога и по себи непозваног на то) учини, и с тога се іаднога меідана с образом каквим таквим поврати.

На страни 461. очитуіе г. списатељ велику способност Вукову: како је он говорио, да је он нека слова правио (?). Е сад да се не насмеіе човіек томе смиіешном покору! Вукова уміештина и измишљење нових слова слажу се и налик су іедно на друго, као што біаше његово знање на Копитарово. Све је то било готово по Србуљама, за коіе је знао Копитар. Вуку су били људи школовани надрикњиге свезнале, іер су они знали и Њемачки и Латински,

и хисторију и географију и остале науке, што их учеван псалтирац не познаваше ни бар по имену.

На 462. страни вели г. списатељ, да Коцитарова и Гримова нажња и пријатељство бијаше Вуку онај кључ, који отворио врата и до многих других именитих учењака онога времена. Добро је урадио, те је поменуо (као кудећи је) ону књигу: „Les slaves occidentaux“ што је изишла на свијет у Паризу год. 1858. Та је књига потврдила све оно, што су наши учени људи о томе дотле говорили и погађали више слутећи на злу наміеру против Православија.

А на страни 463. назива тај г. списатељ Србски народ и својим; зар се толико заноси, да своје име намеће љешник мали крупну орачу, или сићана вињага одабрану грозду! На тој истој страни помиње г. списатељ дугачак предговор Гримов и праву (зашто не написа по велехваљеном Вуку газргову већ газргову?) Фатерову уз граматику од г. 1824, што је Вуку израдио Тирол у Бечу, а докалупио Грим у Липици. Како се Вук спремао у Германију и са чим је тамо одпутовао, казаћу повиже сву истину и потврдити је Вуковим писмом. Онда ће се познати боље: izvrsna (а што не по Вуку izvrsna?) газррова Vukova o postanku i načini pjevanja naših (зар Хрватских ваља од Вараждина?) narodnih pjesama —; парокон о рјесничком мјерилу. Sve je to prevažno za historiju jezika; niti se o tom, što je ovdje, prije Vuka išta javno znalo.

Тај г. списатељ каже на страни 464, да је Вук у својим „Даницама“ од год. 1826 — 1828 и 1834 у Бечу и год 1829 у Будиму, и у животопису Емануеловом од год. 1826. и Милоша Обреновића од год. 1828 смиерао: на газјаšnjenje замршених догађаја из најновијег времена из србскога устанка. Ја пак велим, да се вара јако сваки који овако мисли, јер је Вук управо хисторијске догађајеве све изопачио за хатер Обреновићима, да их уздигне ништењем славе Карађорђејеве. За њим се повео Ранке и преварао се. Напомиње г. списатељ, да су ти Вукови послови најчистија простонародна проза, и да су ту правила граматиком и рјесничком установљена, али не рече ништа за различне диалекте, и којим су подпуно, као што треба, писане пак да се тако похвале! Док то не покаже разговјетно, дотле могу и мислити и говорити, да је Вук и пишући гријешио свакојако. — Рекао је г. списатељ, да је Матица Србска била забрањена готово год. 1834 — 1837, али није погодио како и зашто, нити је погодио да је узкрела; јер није умрла била. По онима, кои рекоше да је узкрела, она би пропала да је други неодржаше.

Г. списатељ чини криво (на страни 467) и Матици Србској и Љетопису, кад им вели: „pod neki tobožnji pravopisni konzervativizam zaklonjaše se da istinu kažemo, ruko ne-

знање. А још је већма погазио истину, кад вели, да је Србеке књижевнике који измућише сј главу — да пропаду, што их је такодјер Вук ороменио и научио веќе год. 1818 у рјечнику, како би рускословјенску азбуку изправили и прилагодили потребам језика србскога, али да ни пошто неprimу Вукову јоту.

На истој страни 467 г. Хрватски књижевник пишући тобоже Србски дѣла у живац Матици Србској, називајући јој утемељитеља г. Јована Хаџића (Miloša Svetića) kolovodјom, што на том путу бијаše

А шта би рекао г. списатељ на то, кад бих му ја сад показао, да он тога наизаслуженијега досад Србина никако не познаје, почем и не зна шта је човјек досад радио и зарадио. Видим, да г. списатељ и не зна за све листове Србеке, акамоли да зна, шта је Хаџић (Светић) све радио. Зна ли он, шта је Одом названом „Одзив младога Србског духа на глас арфе Шишаточачке.“ То је штампано у „Додатку к Новинама“ Давидовићевим у Бечу. Од оног је доба прилагао у сва скоро привремена издавања, као у „Давидовићеве Додатке“ у „Љетописе“, у „Народни Лист“ у Пешти, у „Додатке Београдских Новина“, у „Подунавку“ у „Магазин Арнотов“, у „Даницу“ Вукову, у „Уранију“ у „Бачку Вилу“ у „Скоротечу“, у „Голубицу“, у „Војвођанку“, у „Јужну Пчелу“, у „Седмицу“ и у млађу „Даницу.“

А на по се је издао досад:

- 1) *Dissertatio inauguralis iuridica de Causis matrimonium dissociantibus iuxta Disciplinam orth. Eccl. Christi orientalis Budae 1826.*
- 2) *Bulldigung am 12. Febr. 1835 Sr. Majestät Franz I. 1835.* Слово, што је говорио као директор гимназије Новосадеке.
- 3) К. Ораџија Флакка о стихотворетву књига, што је двојако превео на наш Србски језик у Бечу 1827. г.
- 4) Ситнице језикословне год. 1836.
- 5) Утук I. као Одговор В. С. Караџићу 1839.
- 6) Утук II. г. 1844.
- 7) Утук III. г. 1846.
- 8) Суд о граматичи Вјекослава Бабукића 1838. год.
- 9) Седам књига Љетописа год. 1830—1832. што је бадава уређивао по смрти Магарашевићевеи.
- 10) Голубице: пет књига од год. 1839—1844 уређиваше без икакве наплате у Београду, а књига му је шеста пропала у Новом Саду год. 1849.
- 11) Кључ језика Србскога или Ситнице језикословне г. 1852.
- 12) Дјела Јов. Хаџића књ. I. пиесме изворне у Новомсаду г. 1855

13) Діела Іов. Хаџића књ. II. преводи епиевни у Карловци год. 1858.

14) Живот Димитрија Давидовића у хисторији и особито.

15) Живот Карађорђа, Њемачки код Јордана, и србски у хисторији Давидовићевој.

16) Дух народа Србскога у Карловци год. 1858.

17) Натан Мудри од Лесинга у Новом Саду год. 1861.

18) Устанак Србски под Црним Борђем у Новом Саду г. 1862.

19) Деветогодишња радња законодавна у Србији од год. 1837. до 1846, уз коју је и Сборник закона и уредба (што му је главније) он радио и настајавао, кад се штампао; исто је тако он собом настајавао кад је Законик грађански као његова трудба, у штампарију дошао, да се изда на свјет. А данас издаје и уређује „Огледало Србско.“ — По томе бива за чудо свакоме, како г. списатељ није (зар од Хрватске?) могао знати за те Хаџићеве — Светићеве књижевне послове, те рече: да је само уређивао Љетопис од год. 1829—1832, и да је преводио старокласичке пиеснике (ремеке), а да се од год. 1837. „na duže vremena bavio u raznih (zakonarskih) poslovih kneževine Srbske, a od godine 1864 urednik „Ogledala srbskoga,“ пак за више не зна ништа. Е мој господине! мени се чини, да је честитоме исто тако тежко наћи мане, као што је мучно похвалити кукавицу пришивајући јој неприличне извртности —; ви сте изгубили мејдан, кад велите на страни 468: „svakako mi savkolik jezikoslovni posao veoma nesretno za rukom podje“ почем је своје мисли „većma romutio nego li razbistrio“ туђе језике више и више учећи, па и о филологији више мислећи. Чудна и згодна оружја што наперисте на себе сама!

На истој страни 468. напомиње тај г. списатељ Хрватски; да се по Вукову одговору на Светићеве „Ситнице језикословне“ год. 1839 заметнула „pravda između njih dvojice!“ Ја се не могу да начудим томе кривоме размишљању и опаку разлогу, по коме хоће неко силом да пореди Хаџића с Вуком, сокола са смрдивраном! Такова је то разлика, кад се пође кантарити наук и знања једног и другог; али осим тога има заслужене захвале од нас обојци по њиним трудама и по вредноћи.

(продужиће се)

IV.

Писма изъ прошлости. (У)

1) Вука Стефановића изъ Беча Милошу Светићу у Пешти.

У Бечу 7. Јулија (по римск.) 1821.

Високоучени Господине!

Виђелисте из додатка к 45. Ч. н. Српски, да сам Ваше писмо од 12. Јунија примио. Ја имам три Оде Милошима сувише, а Ви Бог зна имате ли и једну. Давидовићу говорио сам, да и Вама неколике пошље, и опет љу му напоменути (такођер и за Одзиве Ваше). Ја би Вас молио, да Ви ову Оду Милошима презедете (у прози, само да се разумјети може) на Њемачки, па да ми тај превод пошљете, зашто би ја рад и превод и оригинал послати неком познанику моме подалеко. —

Камо Герзелезу и духу Ода? А и мјесечној (по уговору) сад је већ вријеме. Да ми се Ода Милошима допада, о том нетреба ни да говорим. Ви сте већ отели Мушицком име Орацијево; или то оставите њему, а Ви Српски Пиндар будите. Поздравите ми Г. Павла Берића, нека и он пошље што у Новине (барем оне Ениграмме). А зашто Ви не посласте што о Српском метруму? Немојте то заборавити. Пријатеље и познанике поздравите ми све редом: Г. Ракића, Ползовића, Поповића (Мостарског), оба Берића, Тркуљу и остале.

Остајем Вас искрено љубећи и почитујући

Вук Стефановић с. р.

Збиља! Шта се говори тамо за неколико ријечи мојим Рецензентима? Шта говори наша партија? Шта ли Вуић с његовима? —

Благородноме и Високоученоме Г-дину Милошу Светићу код Г-дина Адвоката Ракића у Кремницеровој кући у првом кату у Пешти.

Примѣтба. Ово писмо Вуково само нарочито зато овдѣ саобштио јавности, да се изъ самых његовых рѣчій види, како смо насъ двојица еданъ према другомъ и еданъ съ другимъ у почетку стаяли, докъ се онъ ние суетомъ занео, и доцније за новце у хатаръ другоме јавне грдѣвъ противъ мене просипати почео. Срѣ што се тиче тежнѣ и основа, да треба „просто србски писати,“ а не црквено-славенски, — у томе смо се сви слагали одъ Доситея до Мушицкогъ и Давидовића и осталих, нити е ико одъ главнихъ списателя томе противанъ био. Срѣ одкуда бы онъ јоштѣ 1821. године питао Светића у пиему „Шта говори наша партија?“, кадъ бы онъ Светића у тежњи „писати србски“ къ некој дру-

гой партаи брояо. Али кадъ су многи почели викати на срамотне оне рѣчи и безобразне изражае у Рѣчнику (1818) нѣговомъ, и стали називати, да е то свинярски и говедарски, као што смо видѣли изъ писма Мушицковогъ, да е то „свиняријама“ називао, онда Копитаръ желећи себи и нѣму одржати кодъ иностранца важность, почне стваръ извртати, и друго подметати; те по явнымъ нѣмачкимъ Листовима трубити, и у самый конверзационный Рѣчникъ ставляти, да Србски писатели немогу да се сложе у томе, да ли просто Србски писати валя или црквено-славенски, додавши да е за србскій языкъ само Вукъ Ст. Караџићъ и понекадъ именовано е и Давидовића, а за друге е износио, да говоре да е србскій языкъ свинярскій и говедарскій мѣсто онога, што су срамотне и безобразне рѣчи и подскочице називали свинярскимъ и говедарскимъ писанѣмъ. И бадъва смо мы противъ те исторійско-књижевне лажи говорили и писали, та лажъ пређе и на наше књижевнике, кои су то црпили изъ странных листовъ, и до данасъ трае на срамоту истине и правде, те све што се на овой лажи оснива мора бити и остати неосновано и лажно. Ако намъ истина и наука на срдцу лежи, као што валя да лежи, нетреба да радимо да се лажъ за истину одржи, но валя лажъ ма чия она была, и ма на кога се односила, прогнати, и истину основати и утврдити. Дакле еданиуть за свагда треба у-памтити, да е неслаганѣ србскихъ књижевника у другомъ чему постојало, и сада постои, а не у тежњи „да ли ће се србски или црквено-славенски писати.“ Заиста путемъ лажи никадъ недођосмо до истине. Неваля, браћо, у књижевнымъ и научнымъ стварма инатъ терати; но гледати оно што е право и истинито. Магарашевићъ јоштъ у Лѣтопису Ч. IV. год. 1829. на страни 96. виче: „Докле ће се то веѣ повторавати, да се србски литератори немогу да сагласе, коимъ езикомъ, или црквено-славенскимъ или простимъ народнимъ діалектомъ писати валя? Тко се кодъ насъ о томъ препире? То е веѣ одавно престало, и сви пре и после Вука и Давидовића, да и само вышше свештенство есу тога мнѣнія, да се србски пише, и т. д.“ Али да садъ устане па да види, да се то јоштъ еднако повторавати, упренастио бы се заиста. Кадгод е било можда изъ преваре и незнаня. А садъ бива и за инатъ и у пркосъ. Ако постоє двѣ партає, онда една принадлежи „Српству“ и та пише „српски“ и назвати се може „јотовска безкоренна или еуфонийска“; и та е Вуковска; а друга принадлежи „Србству“ и та пише „србски“ и назвати се може „безјотовска коренна или етимологическа.“ — Одборъ (хрватско-крайнскій?) за издаванѣ Вуковыхъ дѣла у позиву своме недржи се ни Вукове еуфоние ни нѣгова правописа, а обое подржава. Шта више Словено-Хрвати са латиницомъ противно Вуковимъ основима раде, држећи се етимологие, и опетъ га хвале, и насъ у той заблуди подржаваю. Зашто? То ние тежко погодити. Чуваю и обдржаваю куприю къ Латиници.

Што Словено-Хрвати насъ и нашу своину тамане на свой рачунъ и свою користь, то има са њихове точке разлога, али што их наши у томе послу њиховомъ подпомажу, да себе и своину тамане и сбришу, то е грѣхъ противъ себе и свога живота, кои се са ербске точке никада опростити неможе.

Што пакъ овдѣ видимо, да е Вукъ јоштъ 1821 године искао одъ Светића, да онъ о метруму пише, то има свой основъ у томе, што Копитаръ о томе није говорио умѣо; ерѣ иначе да е он умѣо, умѣо бы быо и Вукъ, као и у другимъ стварма; па небы никог тражили, да о томе што напише. О томе имамо свѣдочбу у критики на „Вукову Писменицу сербскога језика 1814 год.“ коју е Копитаръ у „Wiener allgemeine Literaturzeitung 1815 стр. 721 — 731.“ писао, гдѣ то признае овима рѣчма: „6. Was Seite 11. nach Milovanov (дакле по Луки Миловановомъ другу Меркаиловомъ одъ год 1810.) über Accente gesagt wird, deren vier angenommen werden, dürfte den neuesten Untersuchungen über die Metrik der alten vielleicht überraschende Beispiele an die Hand geben. Hat doch schon Mihaelis in dieser Hinsicht aufß ungarische hingewiesen. Recensent (Kopitar) ist leider zu wenig Musikkenner um darüber stimmfähig zu sein.“ И по томе што се метрума тиче ни до данасъ се далѣ одъ Луке Милованова неотиснуше.

Захтѣванный преводъ „Оде имену Милошъ“ на нѣмачки Светићъ е послао онда Вуку, да га онъ пошлѣ своје едномъ приятелю далеко. Но наравно да е послао као свой посао, као што е доцније и пѣсме народне, кое му е Светићъ и Петаръ Матићъ и други у Бечу преводили на нѣмачки, послао дѣвойки Галвији, која их е издала и наравно нѣму на томъ благодарила, а не онима, кои су радили.

Кад самъ споменуо, како е Копитаръ правио јавно мнѣние о Вуку и ербскимъ књижевницима по својој вољи онако како е нѣговой тежњи у рачунъ ишло, паде ми на умъ, што самъ читао у Новинама „Остъ и Вестъ“ 12-ог Јануара 1862. о тактики и колориту журналистичномъ, гдѣ е еданъ Чехъ у своје одговору на нѣмачко-аустријске новинарске опадаче народности ческе навео разговоръ свој са еднимъ такowymъ дописателѣмъ нѣмачких Новина, говорећи да небы требало лажна извѣстия у Новине нѣмачке давати, но треба оно писати, што естъ, и што постои, да Нѣмци добию право мнѣние о ствари, было то угодно или негодно. Ерѣ одрицанѣ или навалично лажно извртанѣ постоећих стварій и одношења хоѣе се пре или после показати и осветити. Пражски Дописеници свакимъ могућимъ начиномъ труде се, да оно лажно мнѣние више или мањѣ утврде. Ј самъ се, вели, едномъ састао са еднимъ Дописникомъ новинарекимъ, за кога самъ знао да нѣгова рука дондѣ домаша, докле се годъ звуци езика нѣмачкога чују.

Онъ ми, вели, показа, дописе свое у Берлинскимъ, Минхенскимъ, Ханноверанскимъ и у петдесетъ другихъ Листова, гдѣ у сва-

коме сасвимъ противна и крива изложеня нашихъ отношеня, извѣстия о подстрекаваню противъ Нѣмаца и Нѣмства, о безмѣрномъ угнѣтаваню, о чехизированю свию школа до университета, о незадовольству цѣлога народа са вођама и пр. быяху. „Знаете ли вы, господине, рекохъ му да су та ваша извѣстия саме голе лажи?“ На кое ми онъ одговори смѣшећи се: „О знамъ я то добро, и може быти болѣ него вы.“ „Па и опетъ пишете“ — рекохъ му.

„То я зовемъ моіомъ Тактикомъ, одговори ми на то дописникъ. Они у Берлину, Минхну и т. д. ославяю се сасвимъ на мене, и мораю се ослочити, ерѣ нѣма ние могуће за сваку рѣчцу у тако удалѣной вароши контролу водити. Моя извѣстия нитко неможе опровергнути. Ево да узмемо, да бы то когодъ башъ хтѣо и намѣрио: Ни една редакція небы оваковимъ исправкама вѣровала, пошто у свима Листовима она иста извѣстия налази. — Я имамъ подпуну слободу, могу писати, што я хоѣу и како хоѣу.“

И — моя су извѣстия Нѣмцима свагда по ѣуди; па зашто небыхъ я такова радо купио и распростирао? Вѣруйте вы мени, тако еданъ единый человекъ, кои се зна у томе найѣи као я, кои у саюзу са многимъ редакціяма новинарскимъ стои, може сензацию произвести, може таковой уплывъ на мнѣнне цѣлога народа задобити, да онъ у себи нѣка сила постане. *Calumpniare audacter* — дрзновено опадай и грди — ова стара пословица одржала се до данашнѣгъ дана у своіой знаги. Тко веће оно за истину држати хтѣти што му се свуда и свакій данъ безъ престанка све ново и ново предлагае? Свака свѣтлость има свой рефлексъ (своимъ дѣйствомъ се одбиа), и мнѣние цѣле Нѣмачке жора велико дѣйство на Аустрию, на Нѣмце у Аустрии, и на саму Ческу произвести — а то е главна стварь, за кою се я боримъ.“

„Па зарѣ са таквимъ оружиемъ?“ рекохъ му.

„Е шта оружие? Питанѣ е, хоѣешь ли побѣдити или подлеѣи? Ко те пита за оружие, какво е?“ —

Овакева тактика назива се просто србски „лажь.“

Къ оваковой тактики принадлеже и споменута извѣстия у явнымъ листовима и конверзационномъ Рѣчнику о радњи Вуковой и другихъ србскихъ писателя. Ерѣ да кодъ насъ „србски писати вала“, у томе су књижевници србски и пре и после Вука сложни быми, али е питанѣ было „како, и коимъ оснвомъ и правописомъ,“ а то е предметъ, о комъ се ни Вукъ самъ са собомъ у разномъ времену живота свога ние слагао; нити су се други писатели съ нѣмъ па ни сами са собомъ и еданъ съ другимъ слагали, нити се и данасъ слажу, те е и пре о томе было говора, па и садъ треба да буде, али не съ пркосомъ и инатомъ, но са оснвомъ и разлогомъ — *Si nobis vivere volumus chari!* —